

SCHAAP EN NATUUR

lesbrief voor groep

3/4/5

van het basisonderwijs

INHOUDSOPGAVE

Welke onderdelen omvat de les?

Welke zijn echt nodig voor het bezoek aan de kudde?

Welke een leuke keuzeaanvulling?

1.	Kringgesprek Zoek de verschillen	Inleiding Ondersteuning
2.	Begrazing	Instructie
3.	Van eten tot poep	Instructie
4.	Van ram tot lam Jaarkalenderklok Willemijn krijgt lammetjes Schapenknutsel	Instructie Ondersteuning Voorleesverhaal Keuze
5.	Schaap en wol Plant en kleur Vilten	Ondersteuning Ondersteuning Keuze
6.	Schaap en liedjes Boeken	Keuze Ondersteuning
7.	Kruid en thee Zoekkaart	Keuze Keuze
8.	Schaap en spel	Keuze

I. KRINGGESPREK

Schaap-en-mens - Een stukje geschiedenis

Doel: door samen te praten het zelfstandig nadenken te stimuleren.

Hulpmiddel: diapresentatie Powerpoint

- Schaap** Als ik zeg bèèèè, over welk dier gaat het dan?
Al heel lang geleden, rond 7500 jaar voor Christus, waren er in Midden-Azië al mensen die schapen als huisdier hadden. Weet iemand van jullie waar Midden-Azië ligt? Onder andere Mongolië, Nepal, Iran en Irak zijn er deel van.
- Kudde** Via de bergen kwamen schapen naar Zuid-Europa en Noord-Afrika. En ze kwamen zelfs zó ver dat er 5000 jaar voor Christus in Nederland al schapen waren. Schapen vinden het niet leuk om alleen te zijn en leven altijd in een groep. Hoe heet zo'n groep?
- Wol, melk, vlees, poep** Waarom zouden mensen toen al schapen hebben willen houden?
Schapen werden gebruikt voor de wol. Maar als ze een lammetje hebben geven ze ook melk. En als mensen honger hadden aten ze het vlees. Opgedroogde poep van het schaap kan verbrand worden om op te koken of voor warmte. Verse poep is goed om andere planten op te laten groeien.
- Middel-Eeuwen** Later, in de tijd van de ridders, gingen mensen schapen in de wei houden of trokken er mee rond. Weet iemand hoe de tijd waarin de ridders leefden ook wel heet?
- Herder** De kudde wordt gehoed door een man of vrouw. Hoe heet de schapenhoeder ook wel?
- Heideschapen** Niet alle schapen zijn hetzelfde. Er zijn weideschapen die zwaarder zijn en niet zo ver kunnen lopen. En er zijn heideschapen. Die zijn magerder, kunnen veel lopen en vinden eigenlijk al het eten onderweg wel oké. Welk soort schapen zal in een schaapskudde met herder zitten?
- Grasmaaiers** Nu worden heideschapen veel gebruikt als grasmaaier. Ze knabbelen het gras kort af en trappen met hun pootjes de grond vast. Zo worden hele stukken natuur netjes gehouden. Is één van jullie wel eens bij een kudde met een herder geweest?
- Herdershond** Doet de herder het helemaal alleen of heeft hij ook een hulpje?
De honden die hem helpen zijn bijna altijd Border Collies.
- Drijven** Wat doet de hond voor de herder? Hij houdt de schapen bij elkaar.
- Op bezoek** Binnenkort gaan wij zelf bij de herder en de kudde kijken.
Maar eerst komen we meer te weten over de schapen.

HEIDESCHAAP OF WEIDESCHAAP?

Poten

Romp

Weideschaap

Gewicht

Uier

Staart

Heideschaap

2. BEGRAZING

Schaap-en-natuur – bio logisch?

Doel: Machines of dieren?

Laten zien van de verschillen en de effecten van begrazing en machinaal maaien.

Hulpmiddel: diapresentatie powerpoint (vockestaert.nl/schaapskudde)

Begrazen

Schapen eten vooral gras. Maar ook andere soorten knabbelen ze weg: jonge boompjes die tussen de planten groeien, de lage blaadjes van struiken, akker- en weidekruiden. Er is één plantensoort die een schaap lekker vindt, maar waar mensen last van hebben. Dat is de berenklauw. Planten die je niet op wil laten eten door de schapen scherm je af met gaas, zo zijn schapen heel nuttig bij het 'maaien van de natuur'. Er zijn gebieden die eerst met machines werden gemaaid en waar schapen de taak hebben overgenomen.

Verschillen

Weten jullie verschillen tussen machines en schapen?

Machines

veel gewicht
grote wielen
maait alles weg
verbrandt benzine
lawaai
brug nodig
weinig tijd nodig

Schapen

niet zwaar
kleine pootjes
eet wat ie lekker vindt
poept mest uit
geblaas
kan over plank lopen
rustig aan

Wat schapen lekker vinden

Voorbeelden van struiken en bomen

vlier

roos

braam

meidoorn

jonge eik

Voorbeelden van akker-, weide- en biermplanten

Herderstasje

weegbree

paardenbloem

madeliefje

kamille

heermoes

brandnetel

pinksterbloem

klaver

hondsdrif

3. INSTRUCTIE

Van eten tot poep – bio logisch?

Een schaap is een planteneter die zijn eten herkauwt. Hoe gaat dat herkauwen nou en zijn er nog meer verschillen met de mens?

Doel: Laten zien welke weg het voedsel aflegt voor het weer als mest wordt teruggegeven.

Filmpje http://www.schooltv.nl/beeldbank/clip/20091223_herkauwen01
Tijdsduur: 1.09 minuten

Opboeren Jouw vader en moeder vinden het vast niet zo netjes als je zit te boeren. Een schaap zoekt na het eten een plekje om rustig te kunnen liggen en boert dan steeds kleine beetjes eten op waar ze weer op gaat kauwen. Zij heeft dus twee keer lol van haar eten. Kijk maar eens goed naar de schapen als je bij de kudde op bezoek bent.

Vertering Zoals je in het filmpje hebt gezien gaat het eten dan naar de maag waar het voer in kleinere stukjes wordt gemaakt. Daarna komt het in de darmen, een soort slang. Bij schapen zijn deze wel heel lang. Bij een schaap zelfs wel 25 meter! Wij mensen hebben 8 meter darm. Waarom? Alles wat zij eten is niet gekookt. Koken maakt de plant zachter en makkelijker verteerbaar voor maag en darmen.

Opdracht Ga naar buiten op het speelflein en neem twee kleuren stoepkrijt mee. Zet een streep aan een kant van het plein. Laat een kind 8 grote stappen zetten vanaf die lijn, en zet op de plek waar het kind uitkomt weer een streep. Trek dan in de ene kleur een lijn van de ene streep naar de andere streep. Ga weer terug naar de beginstreep. Laat hetzelfde kind nu 25 grote stappen zetten, en zet weer een streep op de plek waar het kind uitkomt. Trek nu met de andere kleur een lijn vanaf het begin naar de eindstreep. Nu zie je duidelijk het verschil tussen een mensendarm en een schapendarm!

Mest Een schaap poept zijn eten uit als keutels. Gek genoeg keutelen ze vooral als ze met hun poten op een andere ondergrond komen: van gras naar grind, steen of asfalt? Poepen maar!

4. INSTRUCTIE

Van ram tot lam

Ieder voorjaar weer buitelen en springen de lammetjes door het weiland. Maar hoe lang draagt een schaap? En waarom zitten er van die gekleurde vlekken op de rug van ooi?

Doel: Bij iedere soort in de natuur verloopt de cyclus weer anders.

Door de mens en het schaap tegenover elkaar te zetten worden de verschillen duidelijk.

Dekken	Net als mensen krijgen ook dieren jongen. Vanaf september tot half november zijn de schapen het meest vruchtbaar. In die periode krijgen de mannetjesschapen (rammen) een riem met een soort stempel op zijn borst. Elke ram heeft zijn eigen kleur stempel. Als hij op het vrouwtjesschaap (de ooi) springt, krijgt zij een kleurstempel op haar billen. Zo kan je zien welke ooi gedekt is en uitrekenen wanneer het lammetje ongeveer geboren wordt.
Zwanger	Bij mensen duurt het 9 maanden voor een kindje 'klaar' is om geboren te worden. Bij een schaap gaat dat veel sneller. Een lammetje kan al na 5 maanden geboren worden. Na de geboorte likt de moeder het droog en na ongeveer een half uurtje kan het lammetje staan en lopen.
Opdracht	Kijk op de jaarkalenderklok wanneer een lammetje geboren wordt: • als de ooi in september gedekt is • als ze in november gedekt is
Eenling of tweeling	Per ras zijn er verschillen, maar meer dan de helft van de ooiën krijgt een meerling. Meestal zijn dat er twee. Maar ook drie of vier kan en soms zelfs wel vijf! Een ooi heeft aan haar uier (zo heten de borsten van dieren) maar twee spenen. De sterkste lammetjes drinken altijd als eerste. Soms kan of wil een moederschaap haar lammetjes niet voeden. Deze lammetjes krijgen dan de fles. Zij worden 'paplammetjes' genoemd.
Heel snel volwassen	Als de ramlammetjes een half jaar zijn, zijn ze in de puberteit. Ze worden dan weggehaald zodat ze geen ooiën van de kudde kunnen dekken. Met welke leeftijd zijn mensenkinderen pubers en wanneer zijn zij volwassen?

EEN VIROLIJK VOORLEESVERHAAL

WILLEMIJN KRIJGT LAMMETJES

‘Ach man’, zei Willemijn het schaap tegen Kees de Ram, ‘wat zeur je nou? Jij bent toch ook gek op kinderen?’ ‘Ja, dat wel. Zelfs twee keer.’ zei Kees. ‘Twee keer? Hoe dat zo?’ vroeg Willemijn verbaasd. ‘Nou, de ene keer als ze geboren worden en de tweede keer als ze de deur uit gaan’, grinnikte Kees. ‘Dat meen je toch niet!’, vroeg buurvrouw Jetje Schaap verontwaardigd. ‘Ach Jetje, ik maak maar een lolletje. Natuurlijk vind ik het leuk als er weer nakomelingen komen. Zo blijft het geslacht van Kees de Ram in stand en dan kan iedereen mij later herinneren als de vader en overgrootvader van alle lammetjes die in de wei dartelen.’ ‘Meid, meid, hoor hem toch eens’, zei Willemijn, ‘of dat de kleine lammetjes bij hém melk komen drinken. Wat een ijdeltuit!’

‘Jaaa, dat kan zijn, maar wie past er op dat ze niet aangevallen worden door die gevaarlijke en alles verscheurende honden die er op de boerderij rondlopen?’ ‘Ach man, laat mij niet lachen. Alles verscheurende honden!? De enige hond die er op de boerderij rond loopt is Hector de herder en die is vreselijk lief voor jonge lammetjes en hij zal ze eerder een lik geven als een beet.’ ‘Ja, ja’, haastte Kees zich te zeggen, ‘maar er zou toch plotseling een alles verscheurende hond op kunnen duiken ... zomaar uit het niets.’

Alle schapen die dit hoorden begonnen nu plotseling heel erg hard te lachen. ‘Hoor nou eens!’, riep iemand, ‘of dat er alles verscheurende honden zo maar uit het niets opduiken met Hector in de buurt. Weet je nog wat er verleden jaar gebeurde met de kat van de burens? Toen die te dicht bij de lammetjes kwam.’ ‘Nou en of ik dat nog weet.’ zei Adriana Schaapmans. ‘Hector stoof er luid blaffend op af en die kat schrok zo erg dat ze hoog een boom in vloog en er drie dagen later door de brandweer uitgehaald moest worden. Zo bang was ze voor Hector. Maar waar was jij toen eigenlijk?’ ‘Oh ikke, ik eh... ik was toevallig net vissen met Bram de Ram van hier naast’, hikkelde Kees. ‘Ja, ja. Wel toevallig hoor.’ zei Adriana Schaapmans weer, ‘meneer was vissen en zijn kinderen werden haast verslonden door een kat. Mooie vader ben jij.’ ‘Dames ik wordt dat geblaat van jullie een beetje zat. Ik denk dat ik maar eens naar de wei hier naast ga want daar is vanmiddag een heel belangrijke pootjebalwedstrijd tegen een ploeg van Australische schapen.’ ‘Ja, ga jij er maar weer vandoor. Ik knap het zoals altijd zelf wel op.’

En inderdaad, toen Kees de Ram ’s avonds laat luid zingend en blatend, omdat zijn pootjebalclub gewonnen had, met zijn vrienden thuis kwam zei moeder Willemijn: ‘Ik heb vandaag ook gewonnen. Ga eens mee.’ En toen Kees achterin de stal aankwam fluisterde moeder Willemijn vertederd: ‘Hoe vind je ze?’ En terwijl Kees de Ram bewonderend naar de twee pasgeboren lammetjes keek zei hij: ‘Willemijn, het zijn prachtkinderen! Maar ja, dat moet ook wel met zo’n lieve moeder als jij en zo’n vader die voor niemand bang is.’ ‘Ja ja, gekkie. Schep jij maar weer op.’

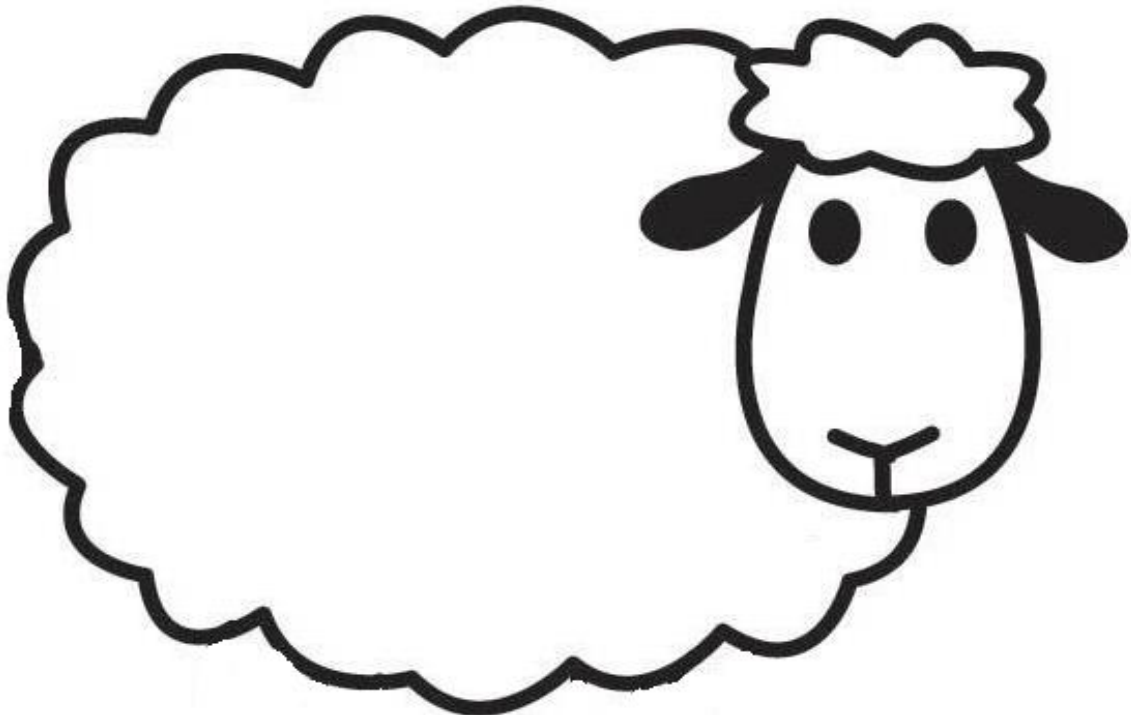
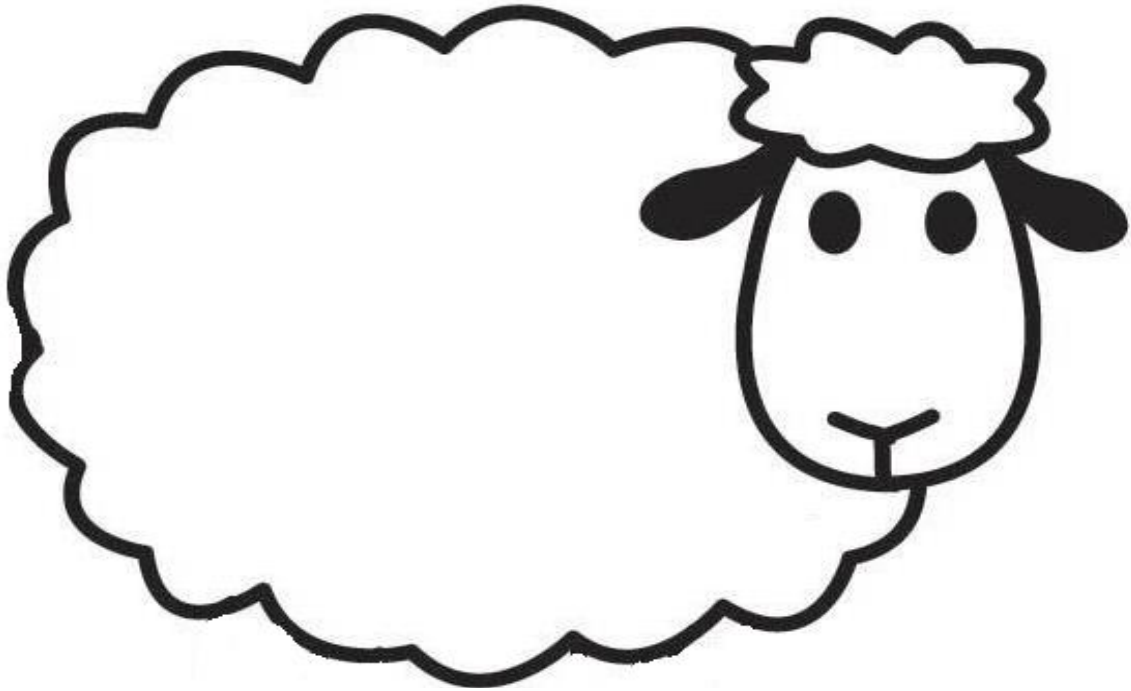
En toen de zon de volgende morgen opkwam bleek dat niet alleen mamma Willemijn kindertjes had gekregen maar ook de andere schapen, zodat het hele weiland weer zoals alle voorafgaande jaren helemaal vol liep met hele lieve kleine lammetjes.

Schapenknutsel

Nodig:

- Kartonnen schapenlijf/wolkje (zie voorbeeld)
- Kartonnen schapenkopje (zie voorbeeld, mag in andere kleur)
- Stift
- 2 houten wasknijpers
- Ruwe schapenwol
- Knutsellijm

Zet de wasknijpers als pootjes onder het lijf. Beplak het lijfje met wol. Teken oogjes en een neusje op het kopje. Plak het kopje erop. Je schaapje is klaar!

4. HOE VERLOOPT EEN JAAR BIJ DE KUDDE

Hulpmiddel: diapresentatie Powerpoint

Jaarkalenderklok

5. OPDRACHTBLAD

Schaap-en-wol - Plant-en-verf

De Romeinen verfdén hun wol en stoffen al met planten. Pas vanaf 1850 worden er kunstmatige kleurstoffen gebruikt. Hier een les terug naar de natuur.

Gesprek

Nodig: schapenwol, afbeeldingen van schapen.

Bij het bekijken van de wol komen er allerlei vragen op: Waar komt de wol vandaan? Wie heeft de wol van de schapen afgehaald? Waarom gebeurt dat? Hoe is dat gebeurd? Doet dat pijn? Wat wordt er met de wol gedaan? Geef de kinderen een plukje wol en laat ze voelen en ruiken. Waar ruikt de wol naar? Hoe komt dat? Ruikt het lekker? Probeer eens een bal van de wol te maken. Wat gebeurt er als je de wol loslaat? En als je harder en langer in de wol knijpt? Wrijf je vingers eens goed door de wol. Wat merk je aan je vingers? (Ze voelen een beetje vettig aan.) Wat gebeurt er als je een paar druppels water op een dikke pluk wol laat vallen? Wat gebeurt er met het water? (De druppels blijven op de wol liggen.) Zou een schaap dus erg nat worden van regen? Trek de wol eens uit elkaar. Hoeveel haren zie je? Kun je ze tellen? Zijn ze dik of dun? Trek voorzichtig een haar uit je pluk wol. Gaat dat gemakkelijk? Is het een lange of een korte haar? Doe het nog een paar keer. Zijn alle haren even lang?

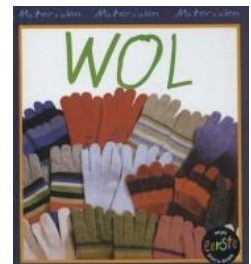
Boek

Wol, Chris Oxlade

Thema: Wat is wol?

Waar komt wol vandaan? Waarvoor gebruiken we wol?

Uitgeverij Ars Scribendi B.V.

Filmpje

http://www.schooltv.nl/beeldbank/clip/20110405_wol01

Tijdsduur: 2.05 minuten

Wol verven

1. Voor het verven van je eigen wol heb je nodig:
 - witte schapenwol
 - kookplaat
 - RVS pan
 - metalen of kunststof pollepel
 - water
 - aluin (drogist)
 - natuurlijk verf materiaal
2. Voor 1 ons wol wordt 15 gram aluin opgelost in 2,5 liter water. Om de vezels te 'beitsen' zodat ze de plantaardige kleurstof op kunnen nemen, wordt de wol een uur lang in het kokende water gehouden. Daarna afkoelen en uit laten druipen.
3. Het verfbad wordt gemaakt 200 gram materiaal in een RVS pan met 2,5 liter water te leggen en een uur lang te koken. Daarna koud water bijgieten tot het ongeveer weer 2,5 liter is. De wol in een waszak in het verfbad hangen en een uur mee laten koken. Afkoelen en spoelen tot de wol geen kleur meer afgeeft en losjes laten drogen.

VILTEN

Van de gekleurde wol kunnen met een makkelijke techniek lappen of draden gemaakt worden. De werkwijze hiervoor heet 'viltten'.

Aan de woldraadjes van een schaap zitten kleine zijdraadjes die makkelijk in elkaar draaien met andere zijdraadjes. Als je veel losse wolvezels over elkaar heen rolt gaan ze 'klitten'. Dat is ook waarom wol niet in de wasmachine mag. Doordat de trommel in de machine steeds draait en er sop bij komt, gaat wol 'viltten'. Dit kun je zelf ook!

Een draad viltten

Draad viltten

Nodig: Wol, zeep en water

Pak een pluk wol, of een paar van verschillende kleuren. Smeer de wol in met zeep en neem het tussen je handen. Dan rol je het net zo lang tot er een stevige 'draad' is ontstaan. Zo kun je een armbandje of een ketting maken. Moet het nog mooier worden, schuif er dan een paar kleurige kralen overheen.

Kralen viltten

Nodig: Wol, zeep en water

Pak een pluk wol, of een paar van verschillende kleuren. Smeer de wol in met zeep en neem het tussen je handen en rol het tot een balletje. Dit doe je net zo lang tot er een stevige 'kraal' is ontstaan. Als je meer kralen hebt kun je ze op een draad rijgen en er een armbandje of een ketting van maken. Moet het nog mooier worden, schuif er dan kleurige kralen tussen.

Een lap viltten

Nodig: Noppenfolie, wol, zeep en water

Leg een stuk noppenfolie op tafel. Pak plukken wol van verschillende kleuren en spreid de eerste dunne laag in de breedte over het plastic door de wol uiteen te trekken. De volgende laag wol wordt op dezelfde manier verwerkt, maar in de lengterichting over de vorige laag gelegd. Over het wolvlies wordt het zeepsopmengsel gegoten. Het noppenfolie met de 'lap' wordt opgerold en ongeveer een kwartier lang met zoveel mogelijk kracht heen en weer gerold. Daarna rol je het weer uit en haalt de lap eruit. Dan laat je de lap drogen.

Met deze techniek kun je van alles maken: poppendekentjes, sjaals, tassen, hoedjes of een omslag voor een boek. Probeer het maar!

PLANT-EN-KLEUR

natuurlijke verfstoffen

Kleur	Plaatje	Naam	Welk deel	Seizoen
Blauw/ paars		Vlier (Sambucus nigra)	Bessen	Herfst
		Rode kool (Brassica oleracea)	Bladeren	Herfst Winter
Rose/ rood		Kleefkruid (Galium aparine)	Wortel	Voorjaar Zomer Herfst
		Zuring (Rumex acetosa)	Wortel	Lente Zomer Herfst
Geel/ oranje		Boerenwormkruid (Tanacetum vulgare)	Bloeiende toppen, bloemen	Zomer
		Goudsbloem (Calendula officinalis)	Lintbloempjes	Lente
		Heermoes (Equisetum arvense)	Verse stengels	Lente Zomer
		Klein hoefblad (Tussilago farfara)	Hele plant	Lente Zomer
		Smeewortel (Symphytum officinale)	Verse groene delen	Lente Zomer
		Ui (Allium cepa)	Schillen	Jaarrond
Groen		Liguster (Ligustrum vulgare)	Rijpe bessen	Herfst Winter
		Vlier (Sambucus nigra)	Blad	Lente Zomer
Bruin		Braam (Rubus speciosa)	Jonge scheuten	Lente Begin zomer
		Jeneverbes (Juniperus communis)	Geplette gedroogde bessen	Jaarrond
		Walnoot (Juglans regia)	Blad, groene bolster	Lente Zomer Herfst

6. OPDRACHTBLAD

Schaap-en-liedjes – muzikaal en verhaal

Bijna iedereen kent wel het 'slaap-kindje-slaap' liedje.

Gelukkig zijn er meer die over schapen gaan, want het blijft leuk om samen muziek te maken en je eigen stem te oefenen.

Wissel het af met één of meer verhaaltjes waarin schapen de hoofdrol spelen om zo spelenderwijs steeds meer te weten te komen.

Waar? In het klaslokaal

Doel: Stimuleren van fantasie en creativiteit bij drama en muziek

DRAMA Ideeën om de verhalen langer in het geheugen te houden:

- uitbeelden van het prentenboek door middel van:
 - spel (groep 4/5)
 - vertelpantomime (groep 3/4)
 - tableau vivant (groep 4/5)
 - 'bevroren standbeelden' n.a.v. onderdelen van het verhaal

MUZIEK Samen zingen, extra mogelijkheden:

- raadspel: welk lied klap ik?
- als ze het goed kunnen klappen krijgt iedere regel een getal van de dobbelsteen. Het getal dat gegooid wordt moet je klappen
- welke schapenliedjes ken je
- eventueel ondersteuning met instrumenten

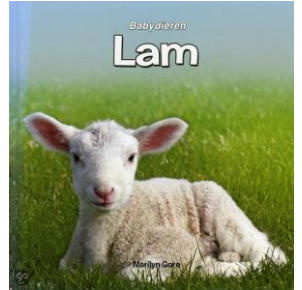
Liedje 1 ***Schaapje, schapje***
([http://liedjes.famkleinvelderman.nl/kinderliedjes-s.htm#Schaapje, schapje heb je witte wol](http://liedjes.famkleinvelderman.nl/kinderliedjes-s.htm#Schaapje_schapje_heb_je_witte_wol))
Schaapje, schapje heb je witte wol?
Ja, baas, ja, baas, drie zakken vol:
Eén voor de meester en één voor de vrouw
één voor het kindje dat bibbert van de kou.
Schaapje, schapje heb je witte wol?
Ja, baas, ja, baas, drie zakken vol!

Liedje 2 ***Lammetje, lammetje***
(<http://liedjes.famkleinvelderman.nl/kinderliedjes-l.htm#Lammetje%20lammetje%20lammetje>)
Lammetje, lammetje, lammetje,
kom toch eens over mijn dammetje,
Lammetje zoet, lammetje klein,
Wil je wel mijn vriendje zijn?

BOEKEN

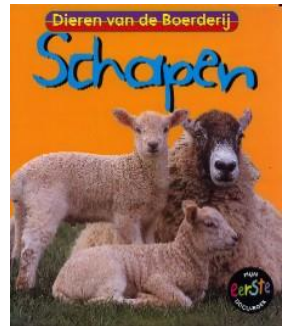
Lam, Marilyn Gore

Wat doet een lam de hele dag? Wat eet hij en waarom ziet hij er zo pluizig uit?
Het leven van een lammetje.

Schapen, Rachael Bell

Hoe worden de baby's van schapen genoemd?
Wat eten schapen?
Wat voor werk doet een schapenhond?

Wessel van Texel, Elle van Lieshout en Erik van Os

Wessel is een echte ram met weinig oog voor zijn omgeving,
waar alle andere dieren op Texel van balen. Tot hij verliefd
wordt op Blonde Bessie uit De Koog.
Uitgeverij Gottmer

7. OPDRACHTBLAD

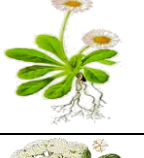
Kruid-en-thee - zelf thee maken met kruiden

Gemakkelijk en leuk om te doen met de kinderen. Vlakbij zijn genoeg planten die omgetoverd kunnen worden tot thee: van één soort, maar nog leuker is het om de kinderen een mengsel te laten maken.

Eerst het zoeken en plukken van de kruiden.

In de tabel (bijlage) een overzicht van een paar kruidsoorten dat kan worden gebruikt. Welk plantendeel bruikbaar is en waar en wanneer het geplukt kan worden verschilt per kruid. Houdt tijdens het verzamelen soort bij soort.

Waar?	Deze opdracht kan worden uitgevoerd bij het bezoek aan de kudde, maar ook in de directe omgeving van school								
Doel	De schapen eten kruiden, maar ook voor mensen zijn veel algemene planten eet- of bruikbaar. Door dit zelf te ontdekken krijgen kinderen meer belangstelling voor de micro-natuur.								
Oogsten	Gebruik bij de brandnetel handschoenen om de plant beet te kunnen pakken. Alleen aan de bovenkant van het blad zitten brandharen, maar voor kinderen is dit toch heel lastige. Eenmaal gedroogd prikt hij niet meer. De braam- en de rozenstruik hebben vervelende doorns, dus opgepast! En neem niet veel te veel plantendelen mee. Per kruid worden verschillende delen gebruikt <table><tr><td><i>Bloemen</i></td><td>- bloemkopjes van de plant breken</td></tr><tr><td><i>Kruid</i></td><td>- breek de hele plant vlak boven de grond af</td></tr><tr><td><i>Blad</i></td><td>- breek de bladeren af bij de aanzet aan de plantenstengel</td></tr><tr><td><i>Vrucht</i></td><td>- pluk de (bijna rijpe) vrucht van de vruchtbodem</td></tr></table>	<i>Bloemen</i>	- bloemkopjes van de plant breken	<i>Kruid</i>	- breek de hele plant vlak boven de grond af	<i>Blad</i>	- breek de bladeren af bij de aanzet aan de plantenstengel	<i>Vrucht</i>	- pluk de (bijna rijpe) vrucht van de vruchtbodem
<i>Bloemen</i>	- bloemkopjes van de plant breken								
<i>Kruid</i>	- breek de hele plant vlak boven de grond af								
<i>Blad</i>	- breek de bladeren af bij de aanzet aan de plantenstengel								
<i>Vrucht</i>	- pluk de (bijna rijpe) vrucht van de vruchtbodem								
Voorbereiden	Verwijder de niet gewenste plantenresten - Spoel het kruid af en dep het voorzichtig droog met keukenpapier - De vlierbloesemblaadjes worden na het spoelen van het bloemscherm afgehaald								
Drogen	Het drogen van de kruiden kan op twee manieren: <i>in de zon</i> - kruiden uitspreiden op een krant - neerleggen op een zonnige plek - laten drogen tot de plantendelen tussen de vingers kunnen worden verkruid <i>in de oven</i> - spreidt de kruiden op de ovenplaten, liefst op een laagje bakpapier - stel de (hete lucht)oven in op 50 graden Celcius - laten drogen tot de plantendelen tussen de vingers kunnen worden verkruid								
Verwerken	Laat de verschillende kruidensoorten verkruiden tot kleine stukjes. - Geef de kinderen een eigen bakje - Kruidensoorten uitkiezen, opscheppen en mengen in het bakje - Vul een cellofaan zakje met het theemengsel - Maak een label op of aan het zakje met fantasienaam voor de zelfgemaakte thee								

<i>Plaatje</i>	<i>Soort</i>	<i>Onderdeel</i>	<i>Oogsttijd</i>	<i>Wat doet het met jou?</i>	<i>Groeiplaats</i>
	Kamille	Bloem	Mei - september	Pijnstillend en zuiverend	Droge, zanderige delen
	Meidoorn	Bloem	April - mei	Rustgevend	Haag of boom, randbegroeiing
	Madeliefje	Bloem	Februari - september	Jeukstillend	Akker en bermkruid
	Vlier	Bloesem	Juni - juli	Zuiverend	Solo of in randbegroeiing
	Paardenbloem	Blad	Maart - september	Bevordert spijsvertering	Akker en bermkruid
	Weegbree	Blad	Juni - november	Celvernieuwing	Akker en weidekruid
	Watermunt	Blad	Juni - september	Bevordert spijsvertering	Moeras en slootkant
	Herderstasje	Kruid	Maart - september	Bevordert spijsvertering	Akker en bermkruid
	Brandnetel	Kruid	April - september	Zuiverend	Akker en bermkruid
	Rozenbottel	Vrucht	Augustus - november	Vitamine C	Struiken Onderbegroeiing Bij bosjes
	Braam	Vrucht	Augustus - september	Zuiverend, vitamine C	Struiken onderbegroeiing bij bosjes

8. OPDRACHTBLAD

Schaap-en-spel – pauzespelletjes BO

Doel: Het stimuleren van het samenwerken en samen bewegen.

Waar? Deze opdrachten kunnen worden uitgevoerd op het schoolplein of in de gymzaal.

Spel 1 *Herder laat je schaapjes gaan*

Trek twee lijnen tegenover elkaar op de grond met ongeveer tien meter tussenruimte. Eén kind is de herder, een ander is de boze wolf. De overige kinderen zijn de schapen. Zij gaan achter één van de lijnen staan. Hun herder staat ervoor. De boze wolf staat tussen de twee lijnen.

Wat zeggen ze?

Schapen: Herder, laat je schaapjes gaan!
Herder: Dat durf ik niet
Schapen: Waarom niet?
Herder: Voor de boze wolf niet!
Schapen: De boze wolf is gevangen
tussen twee ijzeren tangen,
hij ziet geen zon, hij ziet geen maan.
Herder, laat je schaapjes gaan!

De herder laat dan zijn schapen gaan.
De boze wolf jaagt op de schapen, die naar de overkant rennen en probeert er zoveel mogelijk te tikken. Die schapen neemt hij mee naar zijn 'hol'. De schapen die de overkant gehaald hebben, moeten terug.
Nu begint het spel opnieuw.

Spel 2 *Wolf, herder en schapen*

- * Vorm een rij van de kinderen
- * De kinderen houden elkaars schouders vast
- * De voorste is de herder,
hij zorgt dat zijn schaapjes bij elkaar blijven en veilig zijn
- * Eén kind is wolf en probeert het laatste schaapje van de rij te vangen
- * Gelukt? Dan wordt de wolf herder van die rij en het schaap de wolf

